

Sportsvasking

Av Henrik Bjørøen, prosjektmedarbeider i Civita

I vinter skal VM i herrefotball spilles i Qatar, Saudi-Arabia har kjøpt opp en av Englands mest tradisjonsrike fotballklubber, og Erling Braut Haaland har signert for Abu-Dhabi-eide Manchester City. Det er et kjent fenomen at stater bruker idrett som et diplomatisk virkemiddel. En stat kan også gjennom idrett avlede oppmerksomhet fra forhold som den samme staten er under kritikk for,¹ eksempelvis for å dekke over menneskerettighetsbrudd. Slik virksomhet blir gjerne omtalt som sportsvasking. Dette notatet ser nærmere på sportsvasking, med et fokus på Gulfstatenes investeringer i internasjonal fotball. Hva er sportsvasking, fungerer det, og hvordan kan det motvirkes?

Idrett og politikk

Idrett har kraft til å forene mennesker på tvers av politiske skillelinjer og skape tilhørighet på lokalt, nasjonalt og internasjonalt nivå. Men i idretten ligger det også et potensial til å fremme nasjonalisme og demonstrere makt. Skyggesiden av dette er at idrett i ytterste konsekvens

kan fungere som en propagandamaskin for autoritære regimer. Dette er på ingen måte et nytt fenomen. Mussolinis Italia arrangerte fotball-VM i 1934 for å fremheve fascismen, mens Tyskland avholdt OL i 1936 for å demonstrere nazismens overlegenhet. Idrett er politikk og har vært det helt siden antikken. Korrupsjon i internasjonale institusjoner som IOC og FIFA, og fravær av demokratisk kontroll, har gjort idretten til en tilgjengelig ressurs for opportunistiske statsledere.

At idrett blir brukt som et diplomatisk verktøy er ikke begrenset til autoritære regimer, men gjelder også for vestlige, demokratiske stater. Forskjellen er at autoritære regimer, ved å omgå demokratiske prosesser, har større mulighet til å benytte idrett som et rent maktinstrument og utnytte idrettens potensial som propagandamaskin. Idrettens evne til å skape underholdning og tilhørighet gjør at autoritære regimer gjennom idrett kan forsøke å rettferdiggjøre manglende politisk representasjon i befolkningen. Dermed er idretten en utenrikspolitisk og innenrikspolitisk ressurs. Bruken av idrett som et politisk maktmiddel gjør at idrett og politikk sammenveves, og idrett og politikk kan derfor ikke betraktes som to adskilte størrelser. Tanken om å holde politikk utenfor internasjonal idrett bygger på urealistiske forutsetninger.

Hva er sportsvasking?

Sportsvasking beskriver at en stat gjennom idretten forsøker å avlede oppmerksomhet fra forhold som den ikke ønsker oppmerksomhet om. For eksempel kan en stat fremstille seg selv som demokratisk, fremheve vakre omgivelser og promotere turisme, i den hensikt å distrahere tilskuere fra grove menneskerettighetsbrudd. Begrepet er en variant av det mer kjente begrepet hvitvasking, og ble i 2021 kåret til «årets nyord» av Språkrådet. Det har blitt særlig aktualisert gjennom VM i herrefotball som skal spilles i Qatar denne vinteren.

Fenomenet er relevant for flere idretter. For eksempel har Saudi-Arabia, en av statene som har blitt mest beskyldt for sportsvasking de siste årene, investert tungt i både fotball, Formel 1 og golf. Imidlertid vil dette notatet fokusere primært på fotball, ettersom det er verdens største idrett og det er her at sportsvasking har blitt mest aktuelt den siste tiden. I en norsk kontekst er det også interessant at Erling Braut Haaland har signert for Abu Dhabi-eide Manchester City.

I 2012 omsatte fotballindustrien for 170 milliarder kroner. Til sammenligning omsatte den amerikanske filmindustrien for 70 milliarder kroner. At fotball har vokst seg større enn Hollywood, gjør at tidsskriftet *Josimar* beskriver fotball som «den største felles kulturbæreren i verden».² Særlig engelske Premier League nyter enorm popularitet. I sesongen 2018/2019 rapporterte Premier League om at deres sendinger ble kringkastet til omlag 1,3 milliarder husholdninger.³ Enda større er VM, som i 2018 ble arrangert i Russland. Det internasjonale fotballforbundet FIFA rapporterte om over tre milliarder unike seere til turneringen.⁴

Det er muligheten for statlige aktører til å presentere sitt foretrukne narrativ til millioner eller, i fotballens tilfelle, til milliarder av tilskuere, som gjør internasjonal fotball til et mål for geopolitiske interesser. Ved å ta eierskap til en fotballklubb, slik De forente arabiske emirater (Manchester City FC), Qatar (Paris Saint-Germain) og Saudi-Arabia (Newcastle FC) har gjort, kan stater reklamere for seg selv gjennom kulturelle institusjoner som milliarder av mennesker har

et nært forhold til. I lokalsamfunn kan fotballklubben være det som forener mennesker på tvers av politiske skillelinjer. Ved å ta eierskap til så betydningsfulle kulturelle institusjoner, kan stater sette seg selv i en unik diplomatisk posisjon.

Sportsvasking kan altså, hvis det fungerer, bidra til å skape positive assosiasjoner til en stat hos milliarder av tilskuere. Dette utgjør PR-aspektet av statlige investeringer i idrett. Likevel er det flere aspekter ved dette enn bare internasjonal anseelse. Nyansene og kompleksiteten i de geopolitiske forholdene som kan ligge bak en statlig investering i idrett, dekkes ikke av sportsvasking som begrep. En bredere analyse, som tar i betraktning statenes geopolitiske interesser, er nødvendig for å forklare eksempelvis Gulf-statenes inntog i internasjonal fotball. I lys av dette er det hensiktsmessig å se til Joseph Nyes teori om myk makt.

Myk makt

I studiet av internasjonal politikk har statsviteren Joseph Nye utformet en teori som skiller mellom hard og myk makt. Den harde varianten av makt definerer han som evnen til å endre andre staters adferd gjennom tvangsmidler, eksempelvis militær makt. I kontrast handler myk makt om hvordan en stat kan oppnå sine mål i internasjonal politikk gjennom «myke» midler, som overtalelse, inngåelse av samarbeid og påvirkning gjennom media. Gjennom myke virkemidler kan en stat endre andre staters incentiver slik at de sammenfaller med deres egne.⁵ Staten kan gjennom media ta definisjonsmakt over det rådende narrativ og markere seg selv som en attraktiv stat som det er i andre staters interesser å samarbeide med. Et eksempel på dette er ifølge Joseph Nye at USA vant den kalde krigen ikke bare på grunn av militær og økonomisk kapasitet, men også ved å få gjennomslag for verdsett, ideologi og kultur.

En viktig forutsetning for å oppnå myk makt, ifølge Nye, er troverdighet. Dersom statens utenrikspolitikk ikke blir ansett som troverdig – for eksempel fordi statens uttalte intensjoner ikke blir ansett å være de reelle intensjonene, vil et hvert forsøk på å spre kultur og verdsett bare bli tolket som propaganda.

Teorien om myk makt fremstår relevant i diskusjonen om sportsvasking, ettersom den gir flere dimensjoner til analysen av staters utenrikspolitikk enn bare internasjonal anseelse. Det er nemlig ikke gitt at et internasjonal anseelse er det primære motivet bak regimers investeringer idrett. Det kan også være storpolitiske interesser som ligger bak, og et ønske om tilgang til teknologi, samarbeid og kanaler for innflytelse som autoritære regimer vanligvis ikke ville hatt tilgang til gjennom demokratiske institusjoner. Det kan også foreligge regionale konflikter, slik det gjør i Persiagulfen, som kan forklare statenes utenrikspolitiske beslutninger. Dette illustreres i det følgende gjennom en analyse av tre Gulf-stater som har investert tungt i internasjonal idrett de siste årene.

Gulf-statene

Tre stater som har blitt beskyldt for sportsvasking av menneskerettighetsorganisasjoner, er Gulf-statene Saudi-Arabia, De forente arabiske emirater (UAE) og Qatar. Disse har noen likheter:

- 1) De har autoritære styreformer og scorer lavt på menneskerettighetsindekser
- 2) De har ekstremt lukrative petroleumsindustrier
- 3) De har millioner av fremmedarbeidere, og disse sysselsettes gjennom Kafala-systemet
- 4) De har alle markert seg i internasjonal idrett de siste årene og blitt beskyldt for sportsvasking

I de autoritære Gulf-statene er prinsippet om «ingen skatt, ingen representasjon», snudd: Monarkiene krever ikke inn skatt fra sin befolkning, og befolkningens krav om representasjon blir derfor redusert.⁶ Gulf-statene blir gjerne omtalt som «renteniststater», som betyr at de kan distribuere velferdsgoder til samfunnet uten å skattlegge befolkningen, fordi statsbudsjettet hviler på statskontrollert eksport av naturressurser til verdensøkonomien.⁷

Den autoritære, monarkiske styreformen kombinert med betalingskraft, har gjort det mulig for Gulfens monarkier å kontrollere de økonomiske ressursene med lav grad av konkurranse om den politiske makten. Monarkiene kan kjøpe befolkningens tillit og gjennom petroleumsinntektene unngå at ressursmangel forårsaker konflikt. Idrettens funksjon i en slik samfunnsmodell er at den gjennom å underholde befolkningen kan rettferdiggjøre manglende demokratiske prosesser.

Kafala-systemet

Kafala-systemet er et juridisk rammeverk for arbeidsinnvandring. I dette systemet er arbeidstageren pålagt å ha en sponsor, en såkalt *kafeel*, for å bli ansatt. Sponsoren får kontroll over arbeidstagerens juridiske status og kan inndra passet til vedkommende. De statlige myndighetene gir individer eller lokale selskaper makt til å fungere som sponsorer, for å tiltrekke seg arbeidskraft. Systemet er gjeldende i alle statene i GCC (Golfrådet), som inkluderer Bahrain, Kuwait, Oman, Qatar, Saudi-Arabia, De forente arabiske emirater, Jordan og Libanon.⁸ Systemet har blitt kritisert av en rekke menneskerettighetsorganisasjoner som Freedom House, Human Rights Watch og Amnesty.

Saudi-Arabia

Saudi-Arabia har en befolkning på 35 millioner, hvorav antall migrantarbeidere er omtrent 13 millioner (2019). Landet er verdens største oljeprodusent. Olje og gass utgjør omtrent 50 prosent av landets BNP og 70 prosent av eksportinntektene.⁹ Av de tre statene i analysen har Saudi-Arabia lavest score på Freedom House-indeksen, og er rangert som en av verdens absolutt verste regimer når det gjelder menneskerettigheter.

Den saudiske kronprinsen Mohammed bin Salman har blitt mye omtalt i vestlige medier, særlig etter drapet på den regimekritiske journalisten Jamal Khashoggi i 2018, som bin Salman er mistenkt for å ha bestilt. I etterkant av Khashoggi-drapet hadde ikke bin Salman møter med vestlige statsledere, inntil i år. Bin Salman har nylig hatt møter med blant andre Joe Biden og Emmanuel Macron. Møtene indikerer at Saudi-Arabia er interessert i å styrke de diplomatiske relasjonene

til Vesten, men dette kan også tolkes i lys av energikrisen. Energimangelen i Europa har ført til desperasjon, og Saudi-Arabia stiller med sterke forhandlingskort som verdens største oljeprodusent.

I fotballmessig sammenheng markerte Saudi-Arabia seg i 2021 da de kjøpte seg inn i den tradisjonsrike engelske klubben Newcastle FC, gjennom deres offentlige investeringsfond (PIF). De har i dag et eierskap på 80 prosent. I likhet med de to andre Gulf-statene i analysen kan det tenkes at det er økonomiske incentiver bak investeringen, som handler om å diversifisere økonomien og på lang sikt gjøre seg mindre avhengig av petroleumsindustrien. Dette har vært et uttalt motiv fra Mohammed bin Salman. Derimot har kjøp av fotballklubber historisk vist seg å være en usikker investering, og det er derfor ikke sannsynlig at det er økonomiske interesser som ligger bak oppkjøpet.

Et annet aspekt er at oppkjøpet av Newcastle FC gir Saudi-Arabia tilgang til teknologi innenfor fornybar energi og vindmølleparker på Englands østkyst utenfor Newcastle.¹⁰ Motivene bak Saudi-Arabias oppkjøp av Newcastle FC er umulig å vite noe sikkert om, men det er altså flere legitime forklaringer enn at hovedmålet er å dekke over menneskerettighetsbrudd. På grunn av konflikter med Qatar kan det også ligge et regionalt konkurranseaspekt bak oppkjøpet. Menneskerettighetsorganisasjoner som Amnesty har derimot vektlagt internasjonalt omdømme som det primære motivet bak den saudiske utenrikspolitikken.

De forente arabiske emirater (UAE)

De forente arabiske emirater har en befolkning på 10,2 millioner, hvorav majoriteten er fremmedarbeidere. Av de totalt syv emiratene er Abu Dhabi den mest ressurssterke og har markert seg som eier av Manchester City i Premier League. Klubben har hatt stor suksess etter oppkjøpet og tok i 2012 sitt første Premier League-gull på 44 år. Av de siste fem Premier League-sesongene, har klubben vunnet fire. I år signerte Erling Braut Haaland for Manchester City. UAE har også markert seg gjennom det Dubai-eide flyselskapet Fly Emirates, som har sponset en rekke fotballklubber som Real Madrid og Arsenal.

Geopolitisk har Emiratene et nært forhold til Saudi-Arabia. I kjølvannet av opprørene i den arabiske våren i 2011, inngikk Riyadh og Abu Dhabi en strategisk allianse, forankret i en felles interesse for å sikre innenlandsk stabilitet og regimets overlevelse, stanse iransk ekspansjonisme og motvirke den forventede amerikanske tilbaketrekningen fra sin tradisjonelle rolle som regionens sikkerhetsgarantist. I 2016 etablerte de «Saudi-Emirati Coordination Council», som banet vei for utformingen av «Al Azam-strategien», en felles visjon for å intensivere økonomisk og militært samarbeid.¹¹

Qatar

Qatar har en befolkning på omlag 2,7 millioner, hvorav ca. 2,4 millioner er fremmedarbeidere. Landet deler verdens største naturgass-felt sammen med Iran. I sportslig sammenheng har Qatar blitt mest kjent som vertslandet for VM i herrefotball, som skal spilles denne vinteren.

De eier også den franske fotballklubben Paris Saint-Germain FC (PSG), som har gjennomført de største kjøpene av enkeltspillere gjennom tidene – Neymar (€222 millioner) og Mbappé (€180 millioner).¹² I tillegg har de gjennom det statseide flyselskapet Qatar Airways inngått store sponsoravtaler med blant annet Tysklands største fotballklubb Bayern München.

VM

Qatar ble tildelt VM i 2010. I en rapport levert til FIFAs eksekutivkomité, ble Qatar vurdert som den minst egnede arrangøren blant de aktuelle statene.¹³ Her er en tabell fra rapporten, som viser at den «totale operasjonelle risikoen» ved å arrangere VM i Qatar, ble vurdert som høy:

Executive summary

3.3 Overview of operational risk

	Australia	England	Holland & Belgium	Japan	Korea Republic	Qatar	Russia	Spain & Portugal	USA
Overall operational risk	Low risk	Low risk	Low risk	Low risk	Low risk	High risk	Medium risk	Low risk	Low risk
Competition									
Stadium construction	Low risk	Low risk	Medium risk	Low risk	Low risk	Medium risk	Medium risk	Low risk	Low risk
Stadium operations	Medium risk	Medium risk	Medium risk	Medium risk	Medium risk	Medium risk	Medium risk	Medium risk	Low risk
Team facilities	Low risk	Low risk	Medium risk	Low risk	Medium risk	High risk	Low risk	Medium risk	Low risk
Competition-related events	Low risk	Low risk	Low risk	Low risk	Low risk	Low risk	Low risk	Low risk	Low risk
Transport									
Transport: Airports and international connections	Low risk	Low risk	Low risk	Low risk	Low risk	Medium risk	High risk	Low risk	Low risk
Transport: Ground transport	Medium risk	Low risk	Low risk	Low risk	Low risk	Medium risk	Medium risk	Low risk	Medium risk
Transport: Host City transport	Low risk	Low risk	Low risk	Low risk	Low risk	Medium risk	Low risk	Low risk	Low risk
Accommodation									
Accommodation	Medium risk	Medium risk	Medium risk	Low risk	Medium risk	Medium risk	Medium risk	Low risk	Low risk
TV									
International Broadcast Centre	Low risk	Low risk	Low risk	Low risk	Low risk	Medium risk	Low risk	Low risk	Low risk

Detailed analysis and remarks can be found in each Bidder's specific Bid Evaluation Report (Section B)

Qatar ble altså tildelt mesterskapet til tross for å ha blitt vurdert som minst egnet av de aktuelle vertsnasjonene. Flere idrettsledere, inkludert president i Norges Fotballforbund, Lise Klaveness, har fastslått at tildelingen skjedde som følge av korrupsjon. I ettertid har flere medlemmer av FIFAs eksekutivkomité blitt dømt for blant annet utpressing, avlytting, bedrageri og bestikkelser. Derimot er ingen av disse dommene direkte tilknyttet Qatar-tildelingen. FIFA-president på tidspunktet da Qatar ble tildelt VM, Joseph Blatter, ble arrestert og avhørt for korrupsjon, men ble frikjent.

For å være i stand til å arrangere VM har Qatar måttet bygge den nødvendige infrastrukturen. Hoteller, veier, fotballstadioner og en ny by har blitt bygd i Qatar. Å realisere dette har krevd arbeidskraft, noe Qatar har hentet gjennom sitt Kafala-system. Tall fra The Guardian¹⁴ antyder at minst 6500 migrantarbeidere har omkommet i Qatar etter VM-tildelingen. Tallet har blitt mye benyttet i media for å beskrive de vanskelige arbeidsforholdene i Qatar, men det er stor usikkerhet knyttet til tallet. Dødsårsakene kan ikke bekreftes, ettersom Qatar opererer med lav transparens

på området. Tallet kan også være høyere, ettersom Filippinene og Kenya, to stater som sender et høyt antall migrantarbeidere til Qatar, er utelatt fra statistikken. Det må også påpekes at dødsfallene ikke nødvendigvis er relatert til VM-forberedelsene.

Statenes rangering på Freedom House-indeksen

Slik rangerer menneskerettighetsindeksen Freedom House de respektive statene på politiske og sivile rettigheter, på en score fra 1-40 og 1-60, hvor høy score indikerer sterke rettigheter:

	Politiske rettigheter (1-40)	Sivile rettigheter (1-60)	Total score (1-100)
Saudi-Arabia	1	6	7
De forente arabiske emirater	5	12	17
Qatar	7	18	25

Persiagulfen – et regionalt sikkerhetskompleks

De tre statenes utenrikspolitikk må ses i lys av at det foreligger mellomstatlige konflikter i regionen. Persiagulfen kan kategoriseres som et «regionalt sikkerhetskompleks», som innebærer at statene fra et sikkerhetspolitisk perspektiv er mer interessert i hverandre, enn av utenforliggende stater.¹⁵

Regionen preges av at Qatar har et anspent forhold til Saudi-Arabia og Emiratene. Dette skyldes delvis Qatars nære forhold til Iran, som de deler verdens største gassfelt med. Iran er en Shia-muslimsk stat og er sterke rivaler av Sunni-muslimske Saudi-Arabia. Qatar har også gitt støtte til flere revolusjonistiske grupper i regionen og har blitt beskyldt av sine nabostater for å gi støtte til terrorisme.¹⁶ I 2017 nådde konflikten et høydepunkt, og det ble innført en luft-, land- og sjøblokade mot landet fra nabostatene, inkludert Saudi-Arabia og Emiratene. Den regionale rivaliseringen i Persiagulfen betyr sannsynligvis at det er et element av konkurranse mellom statene når de investerer i fotballklubber.

Til tross for at blokaden har blitt opphevet og diplomatiske relasjoner gjenopptatt, har Qatar fremdeles et anspent forhold til Saudi-Arabia og Emiratene. Når vi skal forstå hvorfor Gulf-statene investerer tungt i internasjonal idrett, bør slike geopolitiske forhold inkluderes i forklaringsmodellen. Qatar er en liten stat med få innbyggere og har begrenset militær kapasitet. Å kjøpe seg innflytelse i Vesten og tiltrekke forretning til landet, kan derfor handle om sikkerhetspolitiske så vel som forretningsmessige interesser. Ved å alliere seg med større stater som har sterkere militære ressurser, kan Qatar være bedre beskyttet mot angrep fra nabostater i Persiagulfen. Samarbeidet med Iran er også viktig fra et sikkerhetspolitisk perspektiv for Qatar.

Hviler begrepet «sportsvasking» på feilaktige premisser?

Hvis det er storpolitiske incentiver som ligger bak Gulf-statenes idrettsinvesteringer, er det da slik at sportsvasking er en feilaktig måte å forstå fenomenet på? Slik redegjørelsen av Persiabukten antyder, foreligger det økonomiske, geopolitiske og sikkerhetspolitiske incentiver for Gulf-statene til å investere i internasjonal idrett. Det er ikke gitt at deres primære hensikt er å legge skjul på forhold som de er under kritikk for. At «sportsvasking» tegner et forenklet bilde av en kompleks geopolitisk realitet, er derfor en legitim innvending mot begrepet.

Debatten om sportsvasking har blitt preget av «whataboutisme», og anklager om dobbeltmoral, bestående av argumenter om at sportsvasking først og fremst er et vestlig, etnosentrisk perspektiv. Det blir gjerne henvist til at vestlige stater har begått krigsforbrytelser eller solgt våpen til Midtøsten, og at Vesten derfor ikke er i posisjon til å moralisere over Gulf-statenes ønske om å ta del i vestlig idrett. Selv om dette er et forståelig perspektiv, faller det på sin egen urimelighet, dersom menneskerettighetene skal tillegges vekt.

Det er riktig at vestlige stater også har begått brudd på menneskerettighetene, men det rettfærdiggjør ikke at idretten skal operere med kompromissløs ansvarsfraskrivelse når mesterskap og eierskap skal tildeles. En laissez-faire-tilnærming til hvilke stater som har makt innenfor noen av verdens viktigste kulturelle institusjoner, skader både idrettens legitimitet og beskyttelsen av demokratiske prosesser.

På den andre siden er et argument for at autoritære regimer skal kunne eie vestlige fotballklubber og arrangere mesterskap, at internasjonale institusjoner i utgangspunktet bør operere med mest mulig samarbeid for å forebygge mellomstatlig konflikt. Å ekskludere og sanksjonere stater, slik 2022 har demonstrert, kan skade både verdensøkonomien og den globale (energi)sikkerheten. Dette argumentet er ytterligere sterkt i Gulf-statenes tilfelle, da disse statene har enorm energipolitisk makt. Derimot bør det være grenser for hva som skal aksepteres fra et menneskerettslig perspektiv.

Et siste argument for at autokratier skal tillates å innta maktposisjoner innenfor idretten, er at de får et søkelys på seg som i beste fall kan belyse menneskerettighetsbrudd og forårsake utvikling innad i regimene. Så langt foreligger det ingen evidens for denne mekanismen, og hvis argumentet skal tillegges vekt, forutsetter det at sportsvasking fungerer mot sin hensikt. Det er ikke belegg for å fastslå at sportsvasking ikke fungerer. Derfor bør institusjonelle virkemidler iverksettes for å forebygge sportsvasking.

Hvordan forebygge sportsvasking?

Rent intuitivt burde det være mulig å innføre regelendringer som forebygger sportsvasking. Det er imidlertid komplisert, særlig for ligasystemene. De fleste kan enes om at Saudi-Arabias eierskap over Newcastle FC er over grensen for hva som kan aksepteres ut fra et menneskerettslig perspektiv, men i mange tilfeller vil det være gråsoner. Det er vanskelig å formulere et regelverk som definerer hvilke aktører som skal tillates å ta eierskap over en fotballklubb – for nøyaktig hvor går skillet mellom en

god og en dårlig eier? Eierne kan differensieres på resultatmessige og økonomiske parametere, men menneskerettslige premisser er vanskeligere å formulere.

Premier League har forsøkt å regulere eierstrukturer gjennom en «Owners and Directors' Test». I denne ligger bestemmelser som at en aktør ikke kan eie en fotballklubb, dersom vedkommende har blitt dømt for lovbrudd eller blitt utestengt fra idretten gjennom regelbrudd.¹⁷ Derimot inneholder ikke testen noen menneskerettighetskomponent. Derfor kan også Saudi-Arabia, gjennom sitt statlige investeringsfond, bestå testen og ta eierskap over Newcastle FC. Etter oppkjøpet uttalte Premier League at de hadde mottatt «juridisk bindende forsikringer om at den saudiske stat ikke vil være involvert i den daglige driften av klubben». ¹⁸Uttalelsen ble latterliggjort av menneskerettighetsorganisasjoner.

Under dagens regelverk holder Premier League døren åpen for nesten hvilken som helst aktør, såfremt tilstrekkelig kapital blir tilført. Det har blitt argumentert for at Premier League bør adoptere eiermodellen til tyske Bundesliga, hvor det opereres med 50+1 regelen. Denne innebærer at klubbens betalende medlemmer skal fungere som majoritetseiere. Dette skal sikre demokratisk kontroll, og at klubben forankres i lokalsamfunnene fremfor å kommersialiseres av eksterne investorer. Derimot klarer ressurssterke aktører ofte å omgå slike regelverk.

Den tyske klubben RB Leipzig eies av Red Bull, som innførte at bare et fåtall av klubbens medlemmer skal ha stemmerett i styremøter. Alle disse medlemmene er ansatt av Red Bull, og klubben er dermed de facto eid av det østerrikske selskapet. Red Bull kan selvsagt ikke sidestilles med Saudi-Arabia, men er et eksempel på hvordan ressurssterke aktører klarer å omgå slike regelverk. Det er altså utfordrende for ligasystemene å formulere og håndheve regler som sikrer demokratisk, økonomisk og menneskerettslig forsvarlig eierskap.

Når det gjelder tildeling av VM, bør det være mer gjennomførbart å formulere klare regler, ettersom det her dreier seg om stater, som lettere lar seg differensiere på en menneskerettslig skala enn private aktører. Til tross for dette har korrupsjon og mangel på demokratiske kontrollmekanismer åpnet dørene på vidt gap for høystbydende. Etter internasjonalt press ble det i 2016 igangsatt en reformprosess i FIFA, som skulle sikre økt transparens og en mer demokratisk beslutningsprosess til fremtidige mesterskap.

I ettertid har det imidlertid blitt tydelig at det fortsatt er betydelige mangler i institusjonen. På FIFA-kongressen den 31. mars i år kritiserte NFF-president Lise Klaveness institusjonen for manglende likestilling og beskyttelse av menneskerettigheter. Dette ble for det meste ignorert eller mottatt med kritikk av de andre deltagerne på kongressen. Klaveness-saken avslører at forebygging av sportsvasking og menneskerettighetsbrudd i idretten, må skje både gjennom kulturelle endringer og regelendringer.

Sportsvaskingens effektivitet

Sportsvaskingens mekanismer materialiserer seg når fotballens fremste aktører konfronteres av mediene. Den tidligere Barcelona-spilleren Xavi, med over 500 kamper for klubben, hadde

på slutten av sin karriere et opphold i den qatarske klubben Al-Sadd, som både spiller og trener. Da han ble spurt om forholdene i Qatar, uttalte han at «systemet fungerer bedre her enn i Spania», og at «folk er lykkelige her».¹⁹ Eksemplet illustrerer hvordan en Barcelona-legende blir betalt for å være et ansikt utad for et autoritært regime. Han er bare én av mange eksempler på innflytelsesrike aktører innenfor idretten som blir ansatt for å kringkaste despoters foretrukne narrativ.

Xavis uttalelser fremstiller en annen versjon av Qatar enn det som blir presentert i de fleste vestlige medier. Det utspiller seg en form for informasjonskrig, hvor ulike aktører konkurrerer om å få gjennomslag for sin versjon av sannheten. Det kan trekkes paralleller til Ukraina-krigen, hvor det narrative som blir presentert i majoriteten av vestlige medier, kontres av pro-russiske aktører som hevder Russlands uskyld. På samme måte blir omtalen av Qatar som en menneskerettighetsversting kontret med beskrivelser av Qatar som en stat med lykkelige innbyggere og sofistikert infrastruktur.

Utøverne som selv spiller for de regime-eide klubbene, står i en interessekonflikt hvor det vil medføre en stor kostnad å kritisere sin arbeidsgiver offentlig. Dette i kombinasjon med uvitenhet eller likegyldighet, gjør at det er påfallende få kritiske røster blant de mest høyprofilerte aktørene i internasjonal fotball. Spørsmålet er hvilken effekt det ville hatt på regimenets omdømme om eksempelvis Erling Braut Haaland hadde kritisert Abu Dhabi i offentligheten. Dette fremstår i dag som urealistisk. Sportsvasking har hatt suksess med å bringe idrettens største stjerner til taushet. Derfor er sportsvaskings kanskje viktigste mekanisme alt det som *ikke* blir sagt.

Når fotballens aktører selv forblir tause, blir det opp til mediene å fortelle hele historien. I kjølvannet av VM har Qatar fått et enormt søkelys på seg, og etter betydelig kritikk fra internasjonale medier har Qatar reformert deler av sitt Kafala-system.²⁰ FIFA har også opprettet et menneskerettighetsråd som skal beskytte menneskerettighetene gjennom hele næringskjeden innenfor fotballen. I fremtidige verdensmesterskap skal menneskerettigheter utgjøre en komponent i kriteriene for vertsnaasjonen. Premier League har også opprettet dialog med menneskerettighetsorganisasjonen Amnesty, og har varslet at de vil utgi en revidert versjon av «Owners and Director's test» senere i år.²¹ Dette antyder at internasjonalt press fra medier og menneskerettighetsorganisasjoner kan ha en viss effekt.

Selv om disse tiltakene kan fremstå som utvikling, ligger usikkerhetsmomentet i hvorvidt de uttalte endringene faktisk vil bli etterlevd. Amnesty har rapportert om svak implementering av Qatars reformer, og FIFA har tradisjonelt ikke opptrådt på en tillitsvekkende måte.²² I beste fall kan Qatar-VM forårsake Streisand-effekten; altså at et forsøk på å tilsløre noe i stedet ender opp med å forsterke oppmerksomheten på det man forsøker å skjule.²³

Konklusjon

Idrettens kraft til å forene på tvers av politiske skillelinjer, gjør den til en betydelig politisk ressurs. Dette har helt siden antikken blitt utnyttet til å høste politisk kapital til demokratiske og udemokratiske formål. En mye omtalt strategi de siste årene er sportsvasking, som beskriver

at stater bruker idrett som et instrument for å dekke over menneskerettighetsbrudd eller andre forhold som de er under kritikk for. De tre statene Saudi-Arabia, De forente arabiske emirater og Qatar har blitt beskyldt for dette.

Det er andre legitime forklaringsmodeller enn at internasjonal anseelse utgjør det primære motivet bak autokratiers investeringer i idrett. Økonomi, sikkerhetspolitikk og regional rivalisering kan utgjøre alternative motiver bak Gulf-statenes inntog i internasjonal fotball. Disse nyansene dekkes ikke av sportsvasking som begrep, som i all hovedsak vektlegger internasjonal anseelse. Likevel beskriver sportsvaskingsbegrepet mekanismer som, kombinert med Joseph Nyes teori om myk makt, tydeliggjør idrettens potensial til å dekke over menneskerettighetsbrudd.

Hvorvidt sportsvasking er effektivt, er vanskelig å si noe sikkert om. Det er faktorer som taler for at sportsvasking fungerer, som at autokratier kan kjøpe godvilje fra idrettens største aktører og bringe dem til taushet. Viljen til å se mellom fingrene på autokratiers brutalitet er tilgjengelig på markedet. Motvekten til dette er at stater, gjennom å kjøpe fotballklubber og arrangere mesterskap, får et internasjonalt søkelys på seg, som kan øke oppmerksomheten på menneskerettighetsbrudd. Usikkerhetsmomentet ligger i om dette vil forårsake reelle endringer for befolkningen innad i regimene. Despoter har ikke for vane å opphøre sin undertrykkelse fordi Vesten ber om det, og å forvente det, vil være naivt.

På bakgrunn av dette må idretten reformeres, slik at den ikke forblir et tilgjengelig propaganda-instrument for autokrater. Ansvar for dette ligger på systemnivå og hos de internasjonale institusjonene. Premier League og andre ligasystemer bør innlemme en menneskerettighetskomponent som en del av kravene til eierskap av fotballklubber, som avverger flere tilfeller lignende Saudi-Arabias oppkjøp av Newcastle FC. Et slikt regelverk bør være gjennomførbart selv om det blir krevende å formulere og håndheve.

Til slutt har også mediene et klart ansvar, for det er først og fremst gjennom medias kringkasting at sportsvasking muliggjøres. Når VM skal spilles denne vinteren, blir et interessant moment i hvor stor grad internasjonale medier vektlegger menneskerettighetsbrudd versus de sportslige begivenhetene. Et forsøk på å «holde politikk utenfor idretten» blir å spille på udemokratiske staters premisser – og det er på disse premissene, i sentrum av lidenskapen og underholdningen som idretten skaper, at grove menneskerettighetsbrudd kan relativiseres bort.

Civita er en liberal tankesmie som gjennom sitt arbeid skal bidra til økt kunnskap og oppslutning om liberale verdier, institusjoner og løsninger, og fremme en samfunnsutvikling basert på respekt for individets frihet og personlige ansvar. Civita er uavhengig av politiske partier, interesseorganisasjoner og offentlige myndigheter. Den enkelte publikasjonsforfatter(e) står for alle utredninger, konklusjoner og anbefalinger, og disse analysene deles ikke nødvendigvis av andre ansatte, ledelse, styre eller bidragsytere. Skulle feil eller mangler oppdages, ville vi sette stor pris på tilbakemelding, slik at vi kan rette opp eller justere.

Ta kontakt med forfatteren på henrik@civita.no eller civita@civita.no.

Sluttnoter

- 1 <https://snl.no/sportsvasking>
- 2 <https://www.josimar.no/om-josimar/>
- 3 <https://www.premierleague.com/news/1280062>.
- 4 <https://www.fifa.com/tournaments/mens/worldcup/2018russia/media-releases/more-than-half-the-world-watched-record-breaking-2018-world-cup>
- 5 https://www.jstor.org/stable/1148580#metadata_info_tab_contents
- 6 Van de Graaf & Sovacool, Global Energy Politics. John Wiley & Sons, 2020.
- 7 https://www.researchgate.net/publication/317200692_Golfmonarkiene_Mer_variasjon_enn_olje_kan_forklare
- 8 <https://www.cfr.org/background/what-kafala-system>
- 9 https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/169.htm
- 10 <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/OrWjnjq/fotball-er-politisk-maktkamp>
- 11 <https://www.mei.edu/publications/new-normal-saudi-uae-relations-tying-china>
- 12 <https://www.transfermarkt.com/statistik/transferrekorde>
- 13 <https://www.idrettspolitikk.no/2022/06/12/qatar-var-minst-egnet-til-a-arrangere-fotball-vm/>
- 14 <https://www.theguardian.com/global-development/2021/feb/23/revealed-migrant-worker-deaths-qatar-fifa-world-cup-2022>
- 15 Claes, D.H, The politics of oil: Controlling resources, governing markets and creating political conflicts. Edward Elgar Publishing, 2018.
- 16 <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-40173757>
- 17 <https://www.premierleague.com/news/102375>
- 18 <https://www.theguardian.com/football/2021/oct/07/amnesty-urges-premier-league-to-block-saudi-backed-takeover-of-newcastle>
- 19 https://en.as.com/en/2021/11/05/soccer/1636109972_223047.html
- 20 <https://www.hrw.org/news/2020/09/24/qatar-significant-labor-and-kafala-reforms>
- 21 <https://www.theguardian.com/football/2022/mar/03/premier-league-considers-adding-human-rights-to-new-owners-test>
- 22 <https://www.amnesty.org/en/documents/mde22/4966/2021/en/>
- 23 Streisand-effekten: At forsøk på sensur resulterer i økt oppmerksomhet. Oppkalt etter skuespilleren Barbra Streisand, som forsøkte å sensurere bort et flyfoto av sitt eget hjem. Dette førte til nettspredning av bildet og et nytt begrep.